

si dialecticus ille appellandus est, qui non solum subtiliter, sed veraciter etiam disserit : nec eloquens es, nec dialecticus ; non quia jejuna et inordinata est dictio tua, nec quia obtusa et crassa est disputatio tua ; sed quia ipsa facundia atque sollertia ad defensionem abuteris falsitatis. Si autem non in sola veritate, sed etiam cum mala causa disseritur vel nervose agitur, recte potest eloquentia vel dialectica nominari : et eloquens es, et dialecticus ; quia et facunde dicis vana, et acute disputas falsa. Sed de te videro.

XVII. Stoïci certe maxime dialectici fuerunt : cur apostolus Paulus ne conferrent cum illo, non eos cautissime devitavit, et vestros episcopos laudas, quod nobiscum velut cum dialecticis nolint habere sermonem ? Aut si et Paulus dialecticus erat, et ideo conferre cum Stoïcis non timebat, quia non solum acute disputabat sicut et illi, sed etiam veraciter quod non illi : jam cave cuiquam dialecticam pro crimine objeceris, qua usos Apostolos confiteris. Neque enim, cum hoc mihi objicis, imperitia te falli puto ; sed fallere astutia. Nomen quippe Græcum est dialectica, quæ si usus admitteret, fortasse latine disputatoria vocaretur ; sicut grammaticam litteraturam latine, linguæ utriusque doctissimi appellaverunt. Sicut enim a litteris denominata est grammatica, quoniam græce γράμματα litteræ dicuntur : sic a disputatione dialectica nomen accepit ; quoniam disputatio græce διαλογὴ vel διὰλεξις appellatur. Sicut autem grammaticus a veteribus latine dictus est litteratus : ita græce dialecticus, multo usitatus et tolerabilius latine dicitur disputator. Puto jam quod Apostolum disputatorem non neges, etiamsi dialecticum neges. Improbare ergo in vocabulo græco, quod approbare cogis in latino, quid est aliud quam indocis prætentare fallaciam, doctis facere injuriam ? Aut si et disputatorem Apostolum negas, qui tam assidue, tam egre-

gie disputabat ; nec græce nosti, nec vel latine, quod est credibilius, et in verbo græco fallis eos qui græce nesciunt, et in latino qui nec latine sciunt. Quid enim est, non dico imperitius, neque enim tu ista non nosti, sed omnino fallacius, quam cum audias et legas tam multos multiplicisque sermones Apostoli asserentes veritatem, convincentes falsitatem, negare quod soleat disputare, cum hoc fieri nisi disputando non possit ?

XVIII. Quod si hoc ab illo factitatum fateris, quia fateri ejus litteris cogis, non tamen has disputationes, sed sermones vel Epistolas appellandas esse contendis : quid ego tecum sic diutius agam, ut qui hæc ignorant, quem volunt nostrum approbent, quem volunt improbent ; de ipsis divinis Litteris, quibus neesse est cedas, hoc doceo ; ipsa prorsus verba, ipsa rerum vocabula profero. Habes in hoc eodem testimonio, quod de Actibus Apostolorum commemoravi, de ipso Paulo ita positum : « Disputabat igitur Judæis in synagoga, et gentibus, et colentibus in » foro¹. » Habes alio loco, quamvis cum populo christiano ageret congregatis in ecclesia fratribus, ita scriptum : « Sedens vero quidam adolescens, nomine Eutychus, in fenestra, deductus sommo gravi, disputante Paulo. » Habes etiam in libro Psalmorum : « Suavis sit et disputatio mea³. » Habes et apud Isaiam prophetam : « Venite, disputemus, » dicit Dominus⁴. » Et multis aliis divinarum Scripturarum locis lege ubi inveneris hoc verbum, et inspicere codices græcos in eisdem testimoniis sanctarum Scripturarum, et videbis unde sit appellata dialectica : ne quod omnes justi etiam cum Deo faciunt, quibus dictum est, « Venite, desputemus, dicit Dominus, » non inniteris sapienti pietate, sed in sulsa temeritate crimineris.

¹ Act. xvii. — ² Id. xx, 9. — ³ Psal. ciii, 34. — ⁴ Isai. i, 18, juxta LXX.

XIX. Qui enim disputat, verum discernit a falso. Quod qui non possunt, et tamen dialectici videri volunt, per insidiosas interrogationes captant incautorum assensiones, ut ex eorum responsionibus concludant, unde illos vel in aperta falsitate deceptos rideant, vel occultam falsitatem deceptis persuadeant, quam plerumque etiam ipsi existimant veritatem. Qui autem verus disputator est, id est, veritatis a falsitate discretor, primo id apud se ipsum agit, ne non recte discernens ipse fallatur; quod nisi divinitus adjutus peragere non potest: deinde cum id quod apud se egit ad alios docendos profert, intuetur primitus quid jam certi noverint, ut ex his eos adducat ad ea quæ non noverant vel credere nolebant, ostendens ea consequentia his quæ jam scientia vel fide retinebant: ut per ea vera de quibus se perspiciunt consentire, cogantur alia vera quæ negaverant approbare: et sic verum quod falsum antea putabatur, discernatur a falso, cum invenitur consentaneum illi vero quod jam antea tenebatur.

XX. Hoc ille verus disputator si late diffuseque faciat, eloquenter facit, alioque tunc censetur augeturque vocabulo, ut dictor potius quam disputator vocetur: sicut illum locum Apostolus copiose dilatat atque diffundit: « In omnibus, inquit, commendantes nosmetipsos ut Dei » ministros, in multa patientia, in tribulationibus, in an- » gustiis, in plagis, in carceribus, in seditionibus, in labo- » ribus, in vigiliis, in jejuniis, in castitate, in scientia, in » longanimitate, in benignitate, in Spiritu sancto, in cha- » ritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei per arma » justitiæ dextra et sinistra, per gloriam et ignobilitatem, » per infamiam et bonam famam; ut seductores et veraces, » ut qui ignoramur et cognoscimur, quasi morientes et ecce » vivimus, ut coerciti et non mortificati, ut tristes, semper » autem gaudentes, sicut egeni, multos autem ditantes,

» tanquam nihil habentes, et omnia possidentes¹. » Quid enim hoc stilo apostolico uberius et ornatius, id est, eloquentius facile invenis? Si autem presse atque constrictè, magis eum disputatorem quam dictorem appellare consueverunt, qualiter agit idem Apostolus de circumcissione et præputio patris Abraham, vel distinctione legis et gratiæ. Quod quidam non intelligentes, imo vero calumniantes, criminati sunt eum dicere, « Faciamus mala, ut eveniant bona². » Sive autem sit dictor sive disputator, nec dictio sine disputatione est, cum et in ipsa eloquentiæ latitudine veritas a falsitate discernitur; nec disputatio potest esse sine dictione, quando utique verbis et lingua ipsa constrictio sermonis exprimitur: sive illo utatur perpetuo, sive interrogando eum cum quo agit, cogat respondere quod verum est, et ex hoc ad aliud verum quod quærebatur adducat, ubi maxime regnare dialectica dicitur.

XXI. Cum enim quisque suis responsionibus vincitur, et si male respondit, non habet quod imputet disputatori, sed sibi; et si bene respondit, erubescit ulterius resistere, non jam disputatori, sed sibi. In quo genere Dominus cum adversus Judæos crebro ageret, eosque illorum responsionibus captos conclusosque convinceret, non vos audierant, nec a vobis conviciari didicerant: nam libentius et invidiosius eum fortasse dialecticum quam Samaritanum appellarent. Quomodo enim putas eos contortos atque confusos, cum volentes eum capere in verbo, priores interrogaverunt, utrum liceret tributum reddere Cæsari, bicipiti videlicet complexione insidiantes, ut quodlibet eligens caperetur³? Si licere responderet, tanquam reus esset adversus populum Dei: si autem diceret non licere, tanquam Cæsaris adversarius puniretur. Ubi ille nummum sibi poposcit ostendi, et interrogavit cujus haberet imagi-

¹ 2 Cor. vi, 4. — ² 1 Rom. iii, 8. — ³ Matth. xxii, 17.

nem et inscriptionem : at illi cum respondissent, Cæsaris, aperta enim veritas hoc eos respondere cogebat : continuo Dominus eorum responsione colligatos ac captos trahens, « Reddite, inquit, Cæsari quæ Cæsaris sunt, et Deo quæ Dei sunt. » Obsecro te, illi-ne fuerunt dialectici qui præ-tensis interrogationis insidiis decipiendo superare moliti sunt; an ille potius, qui ex hoc ipso quod interrogaverunt, veram eorum responsionem prudentia interrogationis eliciens, illud verum quod ab eo putabant periculose dici, ipsos compulit confiteri?

XXII. Si illos dixeris fuisse dialecticos, quia dolose, quia calumniöse, quia malitiose interrogando in verbo capere cupiebant; (tales enim etiam nos vultis videri;) cur eis tamen Dominus respondit? Cur eos usque ad veritatis confessionem reddita ratione perduxit? Cur eis dixit, « Quid » me tentatis, hypocritæ¹? » et non addidit, dialectici? Cur sibi nummum demonstrari flagitavit, ut sententiam suam veracem exprimeret etiam de ore fallacium, ac non potius ait, Abscedite, neque enim loquendum est vobiscum, qui captiosas interrogationes proponitis, qui dialectice mecum agere vultis? Nihil tale dixit, nec adversus captiosos interrogatores, et verborum nostrorum callidos captatores exemplum tale nobis proposuit : sed ut eos potius etiam veritatis inimicos vigilantibus interrogationibus et invicta ratione testimonium veritati perhibere cogamus. Hoc nobis faciant vestri, si nos malitiosi et dialectici sumus. An se timere indicant, ne hoc eis nos potius faciamus? Si autem Christum dixeris dialecticum, laudabis dialecticam, quam mihi pro crimine objeceris.

XXIII. Quod ne facias, video quid fortasse dicturus sis, nec illos, nec illum in ea sermocinatione aliquid egisse dialectice. Si ergo nec illi qui captiose atque insidiosè

¹ Matth. xxii, 18.

sermocinantur, ut in verbo decipiant eos cum quibus agunt, nec illi qui tales eorum responsione convincunt, dialectice agunt : dic nobis tandem quid sit dialectica, et quantum mali habeat, quantum noceat, quam fugienda sit, doce. Cujus nomen invidiose subjicis ignorantibus, crimen ostende quærentibus. Non vis fateri quod dialectice agat, qui homines aversos a vero perite recteque interrogans, responsionibus eorum adducit ad verum, ne dialectice cum Judæis etiam Christum egisse fatearis. Item non vis illos agere dialectice, qui captiosis interrogationibus insidiantes respondentem decipere moliuntur, ne tibi ostendatur ita cum Christo egisse Judæos, quos tamen ille non declinavit tacendo, sed potius loquendo superavit, ac sic cogaris fateri non recte episcopos vestros, quos doctos atque sapientes putas, etiam cum dialecticis nolle habere sermonem, quo invictam doceant veritatem. Video, mag-nos æstus pateris, quomodo definias dialecticum, ut nec peritus disputator sit, ne quod vituperasti, laudare cogaris; nec insidiosus verborum captator, ne tibi dicatur, Sicut egit cum talibus Christus, sic agat cum isto Christianus. Proinde si placet ista cura liberari, eum defini esse dialecticum, cum quo legis periti de parte Donati nolunt habere colloquium. Quid enim tibi aliud suggerendum est, homini objicienti nobis dialecticam, et ideo prædicanti episcopos suos, quod nobiscum nolint habere sermonem?

XXIV. Sed Judæis fortasse invenis quid dicas, quamvis callide atque versute dolos interrogationum prætenderint, non eos fuisse dialecticos. De Stoïcis certe dici potest nihil, qui non solum dialectici fuerunt, sed etiam cæteras philosophorum sectas in hac vel arte vel facultate vicerunt. Stoïcus quippe, ut mecum recolis, fuit ille Chrysippus, de quo Academicus Carneades hanc habebat sententiam,

¹ Vide Valer. Maxim. lib. viii, cap. 7.

ut quando cum illo sibi esset disputandum, elleboro purgandum cor esse censeret; ceteros autem vel pransus facile superaret. Si ergo nos libri Stoïcorum dialectice disputare docuerunt, doctrinam Pauli contra nos proferant episcopi vestri: secum tamen nos conferre patiantur, sicut ipsos tunc Stoïcos ille non repulit.

XXV. Hanc enim artem quam dialecticam vocant, quæ nihil aliud docet quam consequentia demonstrare, seu vera veris, seu falsa falsis, nunquam doctrina christiana formidat; sicut eam in Stoïcis non formidavit Apostolus, quos secum volentes conferre non respuit¹. Et ipsa enim fatetur, et verum est, neminem disputando ad conclusionem falsam consequenter impelli, nisi prius consenserit falsis, quibus eadem conclusio, velit nolit, efficitur. Ac per hoc qui cavet ne se loquente consequantur falsa quæ non vult, volens falsa caveat quæ præcedunt. Si autem præcedentibus veris inhæserit, quæcumque consequentia perspexerit quæ falsa existimabat, vel de quibus dubitabat, admonitus amplectatur, si veritati est pacatissimæ amicior, quam contentiosissimæ vanitati.

XXVI. Parum egerim, nisi hoc quod dico in hac eadem quæ inter nos vertitur nostra sermocinatione monstravero. Ecce in ea ipsa quæstione de baptismo tu proposuisti a me requirens, ubi te baptizari conveniat, utrum apud nos, an in parte Donati. Et quia intentio tua est in parte Donati hominem potius baptizari oportere, hanc intentionem hinc probare conatus es, quod etiam nos esse illic baptismum non negamus. Vides certe id te agere voluisse, ut ex eo quod concedimus, ad id, quod non concedebamus, attrahamur, id est, ut quia concedimus esse illic baptismum, etiam illic esse hominem baptizandum concedere compellamur.

¹ Act. xvii, 18.

XXVII. Considera diligenter si est hoc consequens, et tibi ipse responde. Puto enim jam hoc ante oculos constituto, cernis pro ingenii tui vivacitate, quam non consequentia pro consequentibus colligas. Nam revera dicimus baptismum et illic esse: sed non dicimus et prodesse, imo vero dicimus et obesse. Cum autem quæritur ubi quisque debeat baptizari, credo propter illud quæri quod Dominus ait: « Nisi quis renatus fuerit ex aqua et Spiritu, non intrabit in regnum cælorum¹. » Quia ergo propter hanc utilitatem accipiendus est baptismus, cum quæritur ubi accipiendus sit, non quæritur ubi sit, sed ubi ad regnum cælorum adipiscendum utilis sit. Sequeretur autem etiam illic accipiendum esse, ubicumque eum constat esse, si omnes qui habent aliquid boni, etiam bono suo habere, doceretur. Cum vero tam multi tam multa bona habeant malo suo, quis non videat cum quæritur ubi aliquid accipiendum sit, non quæri ubi sit, sed ubi prosit? Quomodo enim si mihi concederes bonum esse aurum, concederes etiam latrones quoque habere aurum, non opinor velles ut ex his duobus concessis concluderem, eum qui habere aurum velit, in latronum societate esse oportere: ita cum et ego concedo bonum esse baptismum, concedo etiam Donatistas quoque habere baptismum, non debes ex his duobus concessis quasi sequatur concludere, eum qui habere baptismum velit, in societate Donatistarum esse debere.

XXVIII. Jam ex hoc etiam tibi ipsi occurrere multa non dubito, quæ quamvis bona sint, et ad utile aliquid instituta, non omnibus tamen habentibus sint utilia, sed tantummodo bene utentibus. Nam cum eadem luce et sani oculi perfunduntur et saucii, istis adjumentum est, illis tormentum. Idem cibus alias valetudines alit, alias lædit:

¹ Joan. iii, 3.

idem medicamentum hos curat, illos debilitat : eadem arma alios muniunt, alios impediunt : eadem vestis aliis tegumento est, aliis implicamento. Sic et baptismus aliis valet ad regnum, aliis ad iudicium.

XXIX. Hic video quid te possit movere. Fortasse enim dicis, quod in his omnibus nihil sacramenti commemoraverim : baptismus autem sanctum sacramentum est, et ideo non esse consequens, ut si de auro, de luce, de alimentis, armamentis, indumentis probari potuit, quod aliis habentibus apta sint, aliis inconvenientia, quamvis sint bona et ad utile aliquid instituta, continuo etiam baptismus aliis prosit, aliis obsit habentibus. Restat ergo adhuc requirere, utrum etiam illa bona quæ ad Legem Dei pertinent, omnia omnibus habentibus prosint. Hac quæstione proposita, intentio nostra est, quod nec ipsa omnia omnibus habentibus prosint. Hanc intentionem nostram vide quemadmodum probemus ex concessionibus vestris. Conceditis enim in omnibus credendum esse apostolo Paulo. Teneo unum. Conceditis etiam eundem Apostolum dixisse : « Bona est Lex ¹. » His duobus conficitur, bonam esse Legem, sed legitime utentibus. Si ergo ea non legitime usus quisque fuerit, non ipsa fit mala, sed certe oberit malis.

XXX. Fortassis dices, neminem posse et in Lege esse, et Lege male uti : hoc ipso enim quod contra Legem vivit, non esse in Lege monstratur. Contra ego dico, fieri posse ut quisque et in Lege sit, et non legitime utatur. Quod item vestris concessionibus probo. Conceditis enim memoratum Apostolum testimonium posuisse de Psalmis adversus eos qui gloriabantur in Lege, et vivebant contra Legem. « Sicut » scriptum est, inquit, quia non est justus quisquam, non » est intelligens, non est inquirens Deum ; omnes declina- » verunt, simul inutiles facti sunt, non est qui faciat bo-

¹ 1 Tim. 1, 8.

» num, non est usque ad unum : sepulcrum patens est » guttur eorum, linguis suis dolose agebant, venenum » aspidum sub labiis eorum, quorum os maledictione et » amaritudine plenum est, veloces pedes eorum ad effun- » dendum sanguinem, contritio et infelicitas in viis eorum, » et viam pacis non cognoverunt, non est timor Dei ante » oculos eorum ¹. » Et ne putarent hæc in eos dicta qui non erant in Lege, continuo subiecit : « Scimus autem, » quoniam quæcumque Lex dicit, his qui in Lege sunt » loquitur, ut omne os obstruatur, et reus fiat omnis » mundus Deo ². » Item alio loco dicit : « Quid ergo di- » cimus ? Lex peccatum est ? Absit : sed peccatum non » cognovi, nisi per Legem : nam concupiscentiam nescie- » ham, nisi Lex diceret : Non concupisces. Occasione » autem accepta peccatum per mandatum operatum est in » me omnem concupiscentiam. » Item paulo post : « Pec- » catum, inquit, accepta occasione per mandatum fefellit » me, et per illud occidit. Itaque Lex quidem sancta, et » mandatum sanctum et justum et bonum. Quod ergo » bonum est, mihi factum est mors ? Absit : sed peccatum » ut appareat peccatum per bonum mihi operatum est » mortem ³. » Attendis quemadmodum Lege laudata, eos qui in Lege sunt arguit, quotquot ea male utendo per bonum habebant malum. Item ipse Apostolus scientiam quamdam ex Lege, quam et se habere dicebat et alios, sine charitate tamen inutilem dicit et noxiam. « De sacrifi- » ciis, inquit, idolorum scimus quia omnes scientiam ha- » bemus. Scientia inflat, charitas vero ædificat ⁴. » Proinde et ista scientia quamvis ad Legem Dei pertineat, si in aliquo sine charitate fuerit, inflat et nocet. Quid, de ipso corpore et sanguine Domini, unico sacrificio pro salute nostra, quamvis ipse Dominus dicat : « Nisi quis mandu-

¹ Rom. 11, 10. — ² Ibid. 19. — ³ Id. VII, 7. — ⁴ 1 Cor. VIII, 1.

» caverit carnem meam, et biberit sanguinem meum, non
 » habebit in se vitam¹:» nonne idem Apostolus docet etiam
 hoc perniciosum male utentibus fieri? Ait enim: « Qui
 » cumque manducaverit panem, et biberit calicem Domini
 » indigne, reus erit corporis et sanguinis Domini²? »

XXXI. Ecce quemadmodum obsunt divina et sancta
 male utentibus: cur non hoc modo et baptismus? Cur
 non ita in bono baptismo non sunt boni hæretici, quo-
 modo in bona Lege non sunt boni Judæi? Jam certe pro-
 bavi concedentibus vobis, quandoquidem Paulo vos cre-
 dere, et testimonia quæ de Scripturis posui, Paulum dixisse
 conceditis: jam ergo probavi concessionibus vestris,
 quædam etiam bona legitima, obesse tamen non legitime
 habentibus et utentibus: cur non ita et baptismus, quamvis
 bonus et legitimus, non tamen omnibus habentibus pro-
 dest? Tu tanquam certissimum et consequentissimum
 concludebas, in parte Donati esse hominem baptizandum,
 quia nos etiam ibi esse concedimus baptismum: nec atten-
 debas posse nos dicere, esse ibi quidem baptismum Christi
 justum, sanctum et bonum, sed poenalem, contrarium, per-
 niciosum inimicis corporis Christi, quod est Ecclesia, quæ
 secundum promissa divina in omnibus gentibus dilatatur.

XXXII. Numquid hic quid dicas invenies, nisi non in
 eis bonis ad Dei Legem pertinentibus deputandum esse
 baptismum, quæ possunt homines et habere et boni non
 esse: sed ipsam quidem Legem et scientiam et sacrificium
 corporis et sanguinis Christi talia bona esse, quæ possint
 homines et habere et mali esse: baptismum vero tale bo-
 num esse, quod quisquis habuerit, necessario bonus sit?
 Quod si dicere volueritis, falsum dicetis: et ideo quid
 aliud falsum consequatur attende. Quod non ideo com-
 memorabo, ut ex illo tuo falso ad alia falsa te abducam;

¹ Joan. vi, 54. — ² I Cor. xi, 27.

sed ut hoc consequens cum falsum esse cognoveris, ut ab
 hoc te liberet, illud quod præcedit, emendes. Quid ergo
 præcedit? ex vobis omnes qui habent bonum baptismum
 bonos esse; quod est falsum evidens. Quid consequitur:
 Bonos fuisse scilicet illos qui schismata faciebant, dicen-
 tes: « Ego quidem sum Pauli, ego autem Cephæ, ego autem
 » Christi. Quos arguens Apostolus ait: Divisus est Christus?
 » Numquid Paulus pro vobis crucifixus est, aut in nomine
 » Pauli baptizati estis¹? » Sed falsum est quod isti boni
 erant, exceptis eis qui dicebant: « Ego autem Christi: » et
 tamen baptizati erant sancto baptismo Christi. Hoc itaque
 falsum quare secutum est? Quia falsum præcessit, omnes
 habentes bonum baptismum bonos esse. Utrumque ergo
 respuatur, utraque sententia corrigatur: ut quoniam ma-
 nifestum est, istos qui schismata faciebant bonos non
 fuisse, et tamen bono baptismo baptizatos fuisse; illud
 etiam manifestum sit, non omnes qui bonum habent bap-
 tismum bonos esse. Ac per hoc non ideo tenemur ut in
 parte Donati baptizandum esse aliquem concedamus, quia
 et partem Donati, quam malam dicimus, bonum bap-
 tismum habere concedimus.

XXXIII. Rursus ut ex ea consensione me ad id quod
 non consentio detineres, posuisti scriptum esse: « Unus
 » Deus, una fides, unum baptisma, una incorrupta et vera
 » catholica Ecclesia². » Quæ omnia concedo, etsi aliquanto
 aliter scripta sunt. Sed quid ad rem, cum omnia, sicut
 dixi, ista concedam? Verum quod ex his conaris efficere,
 non efficitur, videlicet ut qui non sunt in una Ecclesia
 non possint habere unum baptismum: quod omnino fal-
 sissimum est. Et melius, quia et ipse posuisti unde te
 possim commemorare quod volo. Certe enim ista propo-
 suisti in concessionibus meis, ex quibus me adducas ad

¹ I Cor. i, 12. — ² Ephes. iv, 5.

intentionem tuam : « Unum Deum esse , unam fidem , unum baptisma , unam incorruptam et catholicam Ecclesiam. » Quæ cum inter nos conveniant , putas ex his illud quod non convenit posse monstrari , apud eos qui non sunt in hac una Ecclesia , hoc unum baptisma esse non posse. Ego autem dico posse , si non mutatur , si hoc idem observatur ; nec ideo fieri ut non sit unum baptisma , quia est et apud illos qui in una non sunt Ecclesia. Hoc autem probo ex his quæ in eadem sententia posuisti de uno Deo et una fide. Invenimus enim eadem Deum extra Ecclesiam ignorantibus coli , nec ideo fieri ut non ipse sit Deus ; et fidem qua creditur Christum esse Filium Dei vivi , invenimus etiam eos qui non pertinent ad membra Ecclesiæ , confiteri , nec ideo fieri ut non sit una fides. Sic etiam cum invenimus eundem baptismum ab eis qui sunt extra Ecclesiam in baptizandis hominibus observari , non ideo non esse ipsum baptismum existimare debemus.

XXXIV. Fortasse ad hoc dicas , fieri non posse ut etiam extra Ecclesiam idem ipse unus Deus colatur , aut eadem fides qua confitemur Christum Filium Dei , unde Petrus beatus est appellatus , etiam in eis qui non sunt in Ecclesia , reperiatur. Hoc ergo restat ut probem. Habes in hoc ipso beati Pauli sermone , quem supra ex Actibus Apostolorum commemoravi , cum de Deo loqueretur , quia inscriptum in ara invenerat : « Ignoto Deo : Quem vos , inquit , ignorantes colitis , hunc ego annuntio vobis ¹. » Numquid dixit , quia extra Ecclesiam colitis , non est Deus ipse quem colitis ? sed ait : « Quem vos ignorantes colitis , hunc ego annuntio vobis. » Quid eis præstare cupiens , nisi ut eundem Deum , quem præter Ecclesiam ignoranter atque inutiliter colebant , in Ecclesia sapienter et salubriter colerent ? Ita vobis et nos dicimus , quem baptismum vos ignorantes

¹ Act. xvii, 23.

observatis , ejus pacem vobis nos annuntiamus ; non ut cum ad nos veneritis alterum accipiatis , sed ut eum qui jam apud vos erat utiliter habeatis. De fide etiam Jacobus apostolus cum loqueretur adversus eos , qui sibi quod crediderant sufficere arbitrabantur , et bene operari volebant : « Tu credis , inquit , quoniam unus Deus est ; bene facis , et » dæmones credunt , et contremiscunt ¹. » Nempe in unitate Ecclesiæ dæmones non sunt ; nec ideo tamen possumus dicere aliud esse quod credunt , cum et Domino Jesu Christo dixerint : « Quid nobis et tibi est , Fili Dei ? » Unde et Paulus apostolus : « Si habeam , inquit , omnem fidem , ita » ut montes transferam , charitatem autem non habeam , » nihil sum ². » Non autem existimo quemquam ita desipere , ut credat ad Ecclesiæ pertinere unitatem eum , qui non habet charitatem. Sicut ergo Deus unus colitur ignoranter etiam extra Ecclesiam , nec ideo non est ipse ; et fides una habetur sine charitate etiam extra Ecclesiam , nec ideo non est ipsa : ita et unus baptismus habetur ignoranter et sine charitate etiam extra Ecclesiam , nec ideo non est ipse. Unus enim Deus , una fides , unum baptisma , una incorrupta catholica Ecclesia ; non in qua sola unus Deus colitur , sed in qua sola unus Deus pie colitur ; nec in qua sola una fides retinetur , sed in qua sola una fides cum charitate retinetur ; nec in qua sola unus baptismus habetur , sed in qua sola unus baptismus salubriter habetur.

XXXV. Proinde unum Deum , unam fidem , unum baptisma , unam incorruptam et catholicam Ecclesiam nobis consentientibus tu proposuisti : sed non solum ex his id quod volebas non effecisti , verum etiam ut ex his quod volebamus te admoneremus , nos multum adjuvisti. Vide ergo nos quam probabilem rationem sequamur , qui ea quæ schismatici vel hæretici corruperunt , cum ad nos

¹ Jacob. ii, 19. — ² Marc. i, 24. — ³ I Cor. xiii, 2.